

KARÁCSONY SÁNDOR dr.:

Anyanyelvi nevelés az óvodában.

I.

Kodály Zoltán a magyar Zenei Szemle 1941. márciusi számában Zene az óvodában címmel arról értekezik, hogy a lélek alaprétegét nem lehet kétféle anyagból lerakni, anyanyelvre csak egy lehet az embernek, az óvóban történik az első alapvetés, amit 3–7 éves korban elrontanak vagy elmulasztanak, később helyrehozni nem lehet, az egész ország közizlésére kihat az óvoda zenei nevelésének selejtes vagy színvonalas volta. Ugy fejezi be tanulmányát, hogy szinte templomi szószéken is elmondhatná: Ha új életet akarunk ebben az országban, újjá kell születnünk zenében is. Mennyivel jobb lenne a kicsinyek dolga, ha mindjárt jó uton indulnának s nem Nikodémus körében kellene azon tündönniök: hogyan szülessenek újjá.

Az óvodában a zenét túlnyomórészt dallomban ápolják. Kodály tehát több ízben megemlékszik a dalok szövegéről is. Ismertető és bíráló szavaiból, elvi kijelentéseiből megtetszik, hogy a nyelvi nevelést épp olyan fontosnak és sürgősnek tartja mint a zeneit és annak jelenlegi módjával, valamint eredményeivel meglehetősen elégedetlen. Ilyeneket mond például: A tudatalatti magyarság első talpköve a nyelv. A városi lakosság nyelvének elajulását az óvónők csak eddigigél jóval mélyebb, gyökeresebb magyar nyelvtudással tudnák valamennyire ellensúlyozni. A kis gyermek beszéde félig ének. (Kissé megváltoztatom a következő két mondat formáját, de értelmét nem.) A nyelvre tanítani kell a gyermeket, különben maga terem magának, másoknak érthetetlen nyelvet. Bezzeg az idegen nevelőnő beleveri a magyarnak született gyermekbe a maga nyelve tudatalatti elemeit. Az ilyen gyermek váltott lelkű lesz, magyarul beszélni egész életében nem tud. Ha felnő s családja révén vezető helyre kerül, nem érti a magyarnak sem nyelvét, sem lelkét. Aki 10 éves korban alul idegen nyelvet tanul, csak összezavarja a nyelvek különböző szerkezetét, aztán ellelejtí amit tanult, csak a magyar nyelvtudás sebei maradnak utána. Az óvoda jelenleg olyan, mintha idegen nevelőnő volna szegények számára. A napközi otthonban játszatott „A gazda rétre megy” rosszul fordított idegen játékdal. A városi gyermekeknek ilyeneken sorvad el magyar nyelvérzékük.

A népi gyermekmondókák, játékok és dalok mai napig sem juttattak be az óvodába. Pedig a német műveltségű Bezerédi Amália kisleányát már 1830 körül magyar versekkel nevelte. Iskolai daloskönyveink tartalma mégis utána is évtizedeken át német iskoladal, lefordított szöveggel, vagy azok szellemében írt „eredeti” darabok. Kohányi és Bartalus magyaros műdalait többnyire iskolák számára gyártott szöveggel cserélik fel 1868 után is. Ahol meghagyták, ott is minden „babám” helyébe „anyám” került. A szövegek bárgyúsága a Fröbel-korszakban érte el tetőpontját.

A néphagyományra Kiss Áron hívta fel a figyelmet. 518 lapos könyvének (Magyar Gyermekjáték Gyűjtemény, 1891) minden lapjáról árad a népköltészet tiszta levegője. Az 1893-ban megjelent dalos-

könyvben a szövegek több mint fele Kiss Áron gyűjteményéből való. Pedig az előszó elvben kifogásolja a népdalok majdnem kivétel nélkül erotikus vonatkozásokkal teli szövegét s a kisdetek számára olyan dalokat sürget, melyek szöveg tekintetében is a gyermekek kedélyéhez illők s annak helyes irányban való fejlesztésére alkalmasak. A Kiss-gyűjtemény szövegeiből nyolcvannál többet találtak ilyen.

Azóta romlott a helyzet. Egyre több az óvodai szöveg. Egy ilyen elrettentő példa nyomában így fakad ki a közlő: Ha ilyesmire szoktatjuk a gyermeket, honnan tanulja meg felnőtt korára, milyen a jó magyar vers? Pedig már Misztóttalusi Kiss Miklós is tudja s „Mentésében” mondja is: úgy tartom, hogy a gyenge elmékbe igazán kell holmit beléjük oltani, mert az megmaradandó. Egy 1939-ben megjelent Rozsnoky Antal-féle Óvodai Foglalkozások II. kötetének V. fejezetében (Dalok, dalosjátékok) egyetlenegy hagyományos szöveg maradt csak. Kissé korainak kell tartanunk az egyéni költészet ilyen bő termését.

A szöveggel érdemlegesen nem foglalkozik a zenei problémákkal elfoglalt szerző. Nem hallgathatja el mégsem, úgy tetszik neki, a legtöbb szöveg racionalizmusa, oktató, moralizáló, vagy politikusan hazafias tendenciája a 3–6 éves gyermek érzésétől és gondolkozásától merőben idegen. A gyermek a szöveg értelmével még semmit sem gondol, gyakran dűdöl értelmetlen (legalább nekünk értelmetlen) szavakat, szaveti az értelmetlen réfréneket, réjákat. Ezzel a szerző nem azt akarja mondani, hogy csupa értelmetlen szót énekeljen a gyermek, csak éppen hogy engedjünk a költészet e tisztán zenei elemének az óvodában is egy kis teret.

Végtelen egyhangú a szövegek verselése, pedig a ríthmus volna az óvoda igazi birodalma. Pósa verseinek változatos csengése elhalált utódaiban és utánzóiban. Pedig ő legalább népi hagyományban gyökerező költő volt.

A Rátio zsarnokságával kis gyermeknél nem sokra megyünk. S akit 3 éves korától arra szoktatnak, hogy minden szót érteni kell, az úgy lehet, sohasem jut el a dolgok való értelméig.

A népdal-átírás sem szerencsés dolog szerzőnk szerint. Ilyenkor a szöveg teljesen elveszíti gyermeké és magyar szemléletét, hímöviát. Lesz belőle finomkodó, précieux városi nyelv. Idegen szöveg fordítása sem való óvodába. Eredeti nyelven énekelteszük őket majd annak idején nyelvtanulás közben: ott kitűnő szolgálatot tesznek, álcázva csak ártanak.

De legtöbbet mégis az elváltoztatott magyar népdal árt. Néodalt csak úgy nem lehet írni, mint közmondást. Mit szólunk, ha a magyar nyelv tanítója közmondások helyett magagyártotta bölcs mondásokkal, népmese helyett saját stílusgyakorlataival tömné a reabízott ifjúságot?

Nem szabad az óvodának hermetikus elzárkózottságában tovább élnie a maga tandal-világát. Nem szabad a jövőben is dilettánsoktól kérni szövegeket. Mindig akad az újabb irodalomban gyermekeknek való vers, csak számon kellene tartani. Nem pusztán csínosság kérdése ez, hanem létkérdés. Létkérdés főleg a polgárságnak, hogy lehorgonyozza magát a magyar talajba. Ha a lelkek mélyén idegen az úr, hiába rikoltozunk irredenta dalokat, mégis elveszünk. Sokat hallani mostanában a magyar műveltség kettészakadásáról. Minden gondol-

kodó abban látja az orvosságot, hogy a néphagyomány talaján találkozzék minden műveltség. A néphagyomány zörget az óvo ajtaján.

II.

Néhány összekötő mondatot, áthidaló mondatrészt, az egységes szöveg érdekében az eredeti szerkezeten végbevitt módosítást nem számítva, a fentiek Kodály Zoltán zenei tanulmányának a dalszövegre vonatkozó elvi, ismertető és kritikai megfigyeléseit tartalmazza. Azért idéztem bő kivonatban mindent, amit erre vonatkozólag írt, mert osztom nézeteit, belőlük akarok kiindulni és mert akármilyen értékesek és helytállóak is megjegyzései, mégis csak melléktermékek. Most miután az ő felfogását az óvoda zenei nevelését illetően ismerjük, a nyelvi nevelésre vonatkozólag pedig kiindulópontnak is, elvi alapnak is elismerjük, szükségesnek tartjuk, hogy a maga egészében felvesszük és megoldani legalább megpróbáljuk az óvodai anyanyelvi nevelés súlyos, fontos és nehéz problémáját is.

Ha figyelmesen átolvassuk Kodálynak a dalszövegekre vonatkozó megjegyzéseit, háromféle természetűeknek fogjuk azokat találni. Több megjegyzése egészen alapvető jellegű. Zenei anyanyelv mellett általában az *anyanyelvről* nyilatkozik. A lélek tudatalatti elemének s szellemi lét egyik alappilléreinek tartja a nyelvet. Döntő fontosságúnak tartja, mi történik körülötte-mellette a gyermek 3 éves korától 6 éves koráig, tehát az óvodában is s ha valami rossz dolog történik, későbbi életkorokban már majdnem lehetetlennek látja az elkövetett hibák akármilyen jószándéku és gondos orvoslását.

Megjegyzéseinek egy másik csoportja magáról a *nyelvi nevelésről* mond rendkívül megszívlelendő jó tanácsokat. Ha szófogadunk neki, fontosabbnak fogjuk tartani a nyelv zenei elemeit racionális elemeinél. Ingyen se véljük, hogy ez talán a zenészsember érthető túlzása, vagy éppenséggel illetéktelen beavatkozása tőle idegen területen olyan kérdések taglalásába, melyek nem elsősorban mesterségbeliek. Hiszen Kodály fiatal korában nyelvészkedett is. Eötvös-kollegista volt, Gombocz Zoltán tanítványa.

Végül számbelileg leggazdagabb harmadik csoportjában megjegyzéseinek Kodály Zoltán az *óvodai nyelvi nevelés anyagáról* közül nagyon értékes adatokat vagy kívánalmakat. Kiktől mit vigyünk be az apróságok világába, kérdezzétek minduntalan szerető óvatossággal és nagy aggodalommal s az, aki ismeri felfogását az óvoda életbevágóban fontos missziójáról, nagyon megérti őt.

Halálosan komolyan veszem azt a kijelentésemet, hogy az ő fejtegetéseiből kell kiindulnunk, az ő eredményeit kell alapul vennünk, ha érdemleges munkát akarunk végezni. Mondanivalóm csoportosítását is hát az ő szellemében tervezem s három kérdésre kívánok kielégítő választ adni.

1. Ha valóban jóvátehetetlen hibát ejtett az óvoda a 3–6 éves gyermekek lelkén, mit kell tudni és mire kell vigyázni e lelkek körül anyanyelvi oktatás közben?

2. Hogy kezelje a nyelvet, ha annak ebben a korban csakugyan a zenei és nem a racionális elemei a tanulságosabbak és képzőbb erejük is?

3. Kiknek milyen nyelvi anyagát vonja be és használja fel, így cselekedvén?

Először azt vegye tudomásul az óvoda, mi a nyelv. Azután azt, mi az anyanyelv. Végül azt, ki az az alig egynéhányesztendő emberpalánta, aki gondjaira van bízva és szeretetétbe ajánlva és milyen ennek a kis embernek a lelke?

Másodsorban azt tanulja meg, ha a nyelv és az anyanyelv az, ami, az alig egynéhányesztendő leendő felnőtt ember, ma még gyerek-ember is az, aki, akkor milyen legyen az a pedagógiai viszonyulás hozzá az én részemről, ha azt szeretném és azt is próbálgatom, hogy az javára és ne kárára történjék.

Harmadszor és utóljára azt keressem meg mennél lelkiismeretesebben, mi minden áll rendelkezésemre abból a célból, hogy a dolgok illetően állása közben jó munkát végezhessenek és pozitív eredményt érhessek el?

III.

Minden nyelv kollektív tény, szociális vonatkozású társas lelki tevékenység. Az anyanyelv is.

Ha ezt a kurta tételt alaposabban kifejtendő, talán világosabban kitetszenék, nincs azonban itt most rá terünk, elégedjünk meg a vég-eredmények közlésével. Ha igaz a fenti állítás, akkor minden nyelvi jelenség kemény küzdelem eredménye, melyet az egyéni léleknek minduntalan meg kell harcolnia a konvencionális jelrendszerrel. Ha az egyéni lélek lebirkózza a jelrendszert, modorossá válik és alapjában véve titokzatosan rejtelmessé és érthetatlenné. Ha a kollektívum győz, üres frázisok puffannak el, megint csak hatástalanul. Amint látjuk, mindkét nyelvi vereségnek ugyanaz a tanulsága: Valahányszor nem sikerül a beszélőnek kifejeznie magát, a sikertelenség mindig azért következett be, mert a másik ember nem értette meg őt. A nyelvi küzdelem mindig a megértésre irányul. A megértés titka is mindig ugyanaz: a beszélő úgy tudta felhasználni a már adott konvencionális jeleket, hogy a maga új mondanivalója mégis csak belefért. Minden nyelvi probléma tehát mindig ugyanez: hogy tegyem lehetségessé a lehetlent, hogy se modoros, se frázisos ne legyek, hanem konvencionális jelrendszerben mozogva fejezzem ki egyéni, tehát nem konvencionális tartalmát a lelkemnek? Rövidebben: hogyan értessem meg magamat? A megértés akkor sikerül, ha az egyéni és kollektív lélek egymásrahatása a jelrendszerben egyensúlyi helyzetet teremt. A jelrendszeren az ilyen meg sem látszik, legfeljebb ha igazíró vagy szónoki tehetség változtat az állagán. (De ilyenkor ellenkező eset történik, mint a szokásos, mert ebben az esetben az egyéni lélek arra kényszeríti a kollektívumot, fogadja el az ő egyéni változtatását konvencionálisnak. Rendes körülmények között a jelrendszer változatlan marad.) Figyeljünk meg egy ilyen esetet. „Jó reggelt kívánok, kedves bátyám!” Egy-egy ilyen konvencionális kitétel lépten-nyomon elhangzik. Mindig észrevehetni rajta, ha egyebet nem, egy lehelletnyi hangsúly-árnyalatot, vagy hangszín-váltást, a kezdőhang megnyújtását, más efféléit. Mire jó az ilyen? Azt akarja mondani, nemcsak azért kívánom a jó reggelt, mert így szokás és ezekkel a szavakkal szokás, hanem azonkívül és mindenefölött igazán is jó reggelt kívánok neked, aki valóban bátyám és komolyan

kedves vagy nekem. A nyelvnek, a jelrendszeradta ezer, sőt tízezerféle lehetőség áll rendelkezésemre, hogy akár mindig kifejezhessem a magam lelkeinek egyéni tartalmát.

A lehetőség, igen is minden nyelv rendszerébe bele van rejtve, de a valóság csak az anyanyelvben van adva igazán. Ebben a tényben rejlik anyanyelvünk jelentősége. Anyanyelvünk az a jelrendszer, amely a szó jelentésének legteljesebb értelmében magát a rendszert tartalmazza számunkra. Minden más nyelv csak jeleket tartalmaz, a jeleknek több-kevesebb halmazát, csak anyanyelvünk áll egybe halmazból rendszerré. Ha anyanyelvünkön beszélünk, népünk egész multja szolgálja kifejeződni vágyódásunknak a jelrendszer mélyén rejtőző egyetemes jelentéseket s ennek kettős a haszna. Nem fenyeget benünket képzavar, amely idegen nyelven lépten-nyomon leselkedik ránk és könnyebben megérthető mondanivalómat a másik ember, hiszen az ő egyéni nyelvének a mélyén is ugyanaz a képviselő él, amelyből az én egyéni nyelvem táplálkozik. Klasszikus idézet vagy közmondás igen sokszor segít például az egyéni mondanivalót kifejeződére s megmenti a beszélőt a modoros érthetlenségtől is, a frázispuffogtatástól is, mert a klasszikus írásokban is, a közmondásokban is jellegzetes erővel él, lüktet és hat az anyanyelv. Sőt — az igazat megvallva — anyanyelvünk csak látszólag más és több mint ez a kettő: irodalmunk klasszikusai és a népnyelv, mert ha a ma épen aktuális köznyelvi fordulatok közül valamelyik valóban ki tudta fejezni a beszélők mondanivalóját, az a fordulat a jövőben is élni és hatni fog, ha el is vegyül a többi sok ezer fordulat között. További életének két lehetősége van: vagy népnyelvi kincs vált belőle, vagy klasszikus irodalommal nemesedett. A köznyelv egyéb elemei nem az igazán anyanyelvünk, rendszeren meg is állapítható róluk az idegen származás. Ez az anyag legkönnyebben kapható frázisnak is. Aki olyan szerencsétlen, hogy ezen a nyelven kénytelen beszélni, legtöbbször azért, mert nem ismeri anyanyelvét, tengő életet élhet ugyan, de a hamisítatlan nemzeti kultúrának sem teremtője, sem élvezője nem lehet igazán. Ezért olyan fontos, hogy az óvodákban hamisítatlan nyelvi nevelést kaphassanak a kisgyermek.

Mert most következik az első kérdés harmadik „al”-kérdése: kicsodák is azok a kisgyermek a maguk valósága szerint? Újabb már elég jól ismerjük, vagy véljük ismerni a kisgyermeket, mióta a gyermeklélektan tanulságainak a fényénél figyeljük őket. Mégsem felesleges azért az óvatosság. Esetünkben például azért is ajánlatos egy kis egészséges kétely, mert akármilyen jól megmutatja nekünk a gyermeklélektan a kisgyermek egyéni lelki világát, társaslelki vonatkozásait még nem ismeri elég jól s nem is mutathatja meg. Már pedig a nyelv társaslelki vonatkozás — köztudomászerűen is.

Az egyéni léleknek megfelelő társaslelki kategóriák még mindig köztudomászerűen a következők: életérzés helyett jog, ézelem, akarat helyett művészet, tudomány, társadalom, illetőleg nyilvánulásaikban izlés, nyelv, szokás. (Az egyéni hit társasvonatkozása szerint mint vallás nyilvánul.) Ez a kifejlődött, kész, érett, felnőt ember lelkeinek társasvonatkozás-rendszere.

A gyermeklélek kategóriái még nem ilyen differenciáltak. Kicsi gyermek-, esetünkben óvodás-gyermek korában a gyermek lelke vol-

taképpen még roppant egyszerű. Életérzése fejlett csak, kifejlődött életérzésén túl pedig tulajdonképeni lelki élete még a maga osztatlan egészében különül el életérzéseitől, mint „a többi” vonatkozása. A gyermeklélek osztódása tehát roppant primitív. Van kitejtett társaslelki életérzése, azaz „joga” és osztatlan egyéb társaslelki vonatkozása, melyek azonban mind erre a jogra vannak hangolódva. Van tehát a gyermeknek társas érzelmi, értelmi és akaratvilága is, de ezek még nem különültek el, nem is különböztethetők meg egymástól élesen és valamennyien társas-életérzésre hangolódtak a maguk egybefolyó alaktalanságában. Hamar megérthetjük ezt, csak azt kérdezzük meg igen határozottan: mi a gyermek *joga*? Azaz: mi a gyermek szociális életérzése? Miben él a gyermek, „másokra nézve”? Mi a gyermek kollektív életnyilvánulásainak legtermészetesebb kerete? A felelet el sem téveszthető: *a játék*. Játék a gyermek kollektív életnyilvánulásainak kerete, játék az ő szociális vonatkozása. Az a gyermek él jogaiba beleilcsatlálva, akinek a játék megadatott. És az a gyermek van lelke mélyén kisémmizve, jogaiból kivetkőztetve, aki nem játszhatik.

Csak a játék az társaslelki megnyilvánulásai közül, amely teljesen kifejlődött, de persze nem csak játék az egyetlen társaslelki jelenség kis életének nyilvánulásai közben. Van művészete, nyelve, társadalm, sőt vallása, de ezek valamennyien mind „jogi” hangoltságok, vagyis játékosak. Játékosan dalol, táncol, díszíti magát öltözködés közben, játékosan rajzol, rendezkedik, épít, szaval, színészkedik, szerepel, de közönségképen is, játékosan viselkedik, ha elfárad, vagy unja magát, például, nemtetszésének igen őszintén ad hangot. Dolgoztatni sem lehet komolyan, csak játékosan. Nemcsak művészete játékos, a nyelve is az. Mikor beszél is játszik, nagyon sokszor játszik például beszélgetést valamelyik társával, de magát a beszédét is rengetegszer „gyakorlja” játékosan. Egy ízben egy kis vasúti utitársam (3 1/2 éves gyermek) Szerencsétől Miskolcig sokszázszor elmondta ezt a kis szöveget és nem fáradt bele: Taktaszada, Taktaharkány, Tiszaluc, Hernádnémeti, Zsolca, Miskolc. Az is csak játék, mikor némelyik gyermek hosszú képeskönyvszöveget hiba nélkül elmond, egyesek többeszer verssort elrecitálnak a nélkül, hogy voltaképpen értenék azt, amit mondanak. Társadalm is játékos a gyermeknek: ad hoc társadalom ez. Vadidegen embereket megszólítanak, in medias res kezdenek vele intim dolgokról beszélgetni. („Pisti meg eltörte a lábát. Ki az a Pisti? És nem a maga lábát törte el, hanem egy bizonyos Borzas babáét. És... mit tartozik ez arra a néniére, aki ebben a pillanatban épen elhalad mellettünk?) A vallása is játékos a gyermeknek. Legtöbbször a saját mesevilága a vallás-rendszere, de ha a magunk christocentrikus rendszerét adjuk neki, ő azt is játékosan rendez be és úgy is éli (v. ö. Móra Ferenc: Májácka a sokolóban c. bájos, csodaszép novellájával.)

IV.

Ime, alig kérdeztük meg a nyelvet, az anyanyelvet és a gyermek társaslelki viszonyulásait saját mivoltuk felől, máris sok minden nyilvánvalóbbá lett abból is, amit Kodály Zoltán az óvodában megfigyelt és szóvált.

Világosság derült mindenek előtt arra a szokatlan követelményre, hogy az óvodás gyermek számára fontosabbak és sürgősebbek a

nyelv zenei elemei a racionális elemeknél. Hát persze, hogy azok, hiszen az óvodásgyermek lelkében először is összefolynak a művészet, tudomány és társadalom határai, másodsorban meg a gyermek a nyelvet is, mint minden egyéb társaslelki megnyilvánulását, játékosan éli.

Száma számára a nyelv egyszerre művészet és nyelv, azaz jelkép- és jelrendszer, ezért „dalolja” félig, csak félig „beszéli,” ezért nem törődik az értelmével, ezért fontos számára belőle a ritmus, ezért élvezzi az értelmetlen refréneket és réjákat. De ugyancsak egyszerre jel és tettrendszer számára a nyelv, ezért élvezzi a lármát és kiabálást, ezért szereti másrészt a karbanmondást, a szavalókórust, a kollektíve hangoztatott kiolvasó és egyéb mondókákat, ezért hangzik olyan éneklően minden kollektíve recitált hangos szövege. Azért — igen természetesen — nyelv is számára a nyelv, de annak is játékos. Nem a nyelvi jelentősége fontos, hanem a „jogi”: a *birtokbavétel* és a szuverén *használat*. Ez pedig a zenei, tehát művészi és a társadalmi, a végbevihető és elszenvedhető „tett” voltánál fogva eszközölhető legkönnyebben. Nem fontos még ebben a korban, mit „jelent” a nyelv. Fontos, hogy ritmikusan és melódikusan egyfelől, más oldalról pedig hangosan, tehát hatásosan „hangzik” a nyelv. A zártformájú nyelv, a mondóka birtokba is könnyebben vehető, mert könnyv nélkül könnyebben „beemlézhető,” de társadalmi téttként is könnyebben megselekedhető (a kiolvasó mondóka végső szótagjára például azonnal engedelmesen kimegy „hunyni” az, akire éppen jutott), mint az értelmes, rendes jelentéssel bíró, felnőtt emberek között használatos nyelv. A gyermek a nyelvet zeneileg, tehát *művészeti* kategóriában veszi birtokba és *társadalmilag*, tettrendszerben használja.

Ha tehát nem az anyanyelvét tanulná e közben, rettenetes lelki-kárt szenvedne. Képzavar, vagy képvilág helyett elmosódó üres ködgomoly kerekednék a lelkében, mert ebben a nyelvben, amit ő így birtokba vesz és használ, egészen pontosan csak annyi az igazán nyelvi, tehát társaslogikailag is „jelentés”-es elem, amennyi a kollektívum nyelvében, az anyanyelvben. Egyénileg a gyermek gondolkodás nélkül él ezzel a zeneileg meghódított és gesztió-gyanánt használatba vett nyelvvel. Későbbi életébe nem is menthet át belőle többet: a zenei elemeket a dialektusában és a gesztiót, a tisztán tettrendszerbe tartozó nyelvi „szokást,” a frázisaiban. Tartalmat ennek a nyelvnek csak az anyanyelvi, tisztán kollektív elemek kölcsönözhetnek: a népnyelv és a klasszikus nemzeti irodalom egyetemes, jelképi jelentései.

Én tehát a Kodály Zoltán megszorítását kénytelen vagyok még jobban megszorítani. Ő azt mondja, nem követeli a ráció kiküszöbölését a nyelvi nevelésből, csak helyet kér a nyelv zenei örömforrás-jellegének is. Jómagam a nyelv racionális elemeinek a hangsúlyozását felesleges erőpazarlásnak tartom, olyantórnának, mint az idegen nyelvek erőltetését 10 éves korig. Kárbavesztett fáradság, mert a nyelvek csak a zenei és társadalmi elemei maradnak meg s az így megmaradt igazán nyelvi elemeknek a folklorisztikus, tudatalatti szimbolikus jelentérendszerre. De ez sem magában és a maga erejében, hanem a zenei és társadalmi erőbe rejtetten. A „káromkodás” például mindig dialektusban és kerek formákban él. Káromkodni csak „szokásos” ritételekben lehet, mert felindult állapotban cselekszik az emberek. A dialektus és a kerek formák művészi elemei, a szokásos kité-

telek társadalmi gesztói a nyelvnek. Az olyan ember, akinél a nyelvi „tartalom” nem ezeken a pilléreken nyugszik, ügyefogyott és üres beszédű, de ügyefogyott és üreslelkű is. Ezért mondja Kodály, hogy akit túlkorán arra kényszerítettek, hogy minden szónak tudja a jelentését, később nem jut el az igazi jelentéséig.

V.

Az óvodai anyanyelvi nevelés tehát csak két forrásból meríthet: a népnyelvből meg a klasszikus nemzeti irodalomból. Még egy harmadik lehetőség volna, hamarább, mint bármi más egyéb: idegen népnyelv és világirodalmi klasszikusok, de eredetiben. (És csak azzal a feltétellel, hogy egy kukkot sem ért belőle az emberpalánta.) Ez a harmadik lehetőség azonban már csak módjával és keveseknek adagolható. De azoknak és így viszont egész bátran csak. Ismertem gyerekeket, akik sok ezer ilyen idegen sort tudtak játékosan recitálni, igaz, hogy az ilyeneknek anyanyelvi szólamkincse aztán igazán „légió” volt.

A „Kukucs, édes, kukucs, a napocska felkelt, aranyos anyuskám, jó reggelt, jó reggelt”-feleségeket igazán az a szörnyű balhiedelem vitte be az óvodába s ragaszkodik ott hozzájuk görcsösen, hogy az ilyen versikék közelebb állanak a gyermek lelkéhez, mint például egy-egy ilyen részlet Vörösmartyból: Derengő lelkem előtt labogós kopriák és kardok acéli szegdelik a levegőt, villog, dörög a hadi környék. Látom elől kacagányos apák s heves ifjú leventék száguldó lovakon mint törnek halni vagy ölni, zászlódat látom, Bulcsu, s szemem árja megindul.

Tévedés. Ha igazuk volna az így gondolkozóknak, akkor a gyerekek sohase mondanának olyat, hogy aputám tincezett a tilence-dik fizetési osztály mászodit fotozatába. Pedig mondanak ilyesmit, ugyebár és még sem gyanúsítja meg őket senkiesem azzal, hogy tisztában vannak vele, értik azt, amit mondanak. — Eridj már kis majom, vagy kis szajkó — mosolyodik el az ember az ilyenek hallatára és nem is álmódja, felerészben milyen nagy nyelvlélektani igazságot kerülget.

Az csak természetes, hogy magam sem a legnehezebb és legértetlenebb klasszikus szövegeket ajánlom elsősorban. Csak azt akarom velök hangsúlyozni, hogy őket is előbb, mint a dilettáns fűzfapoétai és a lompos köznyelvi vagy a pedáns tendenciózusan pedagógus lappaliákat. Elsősorban persze hogy a friss és harmatos népnyelvi szövegeket ajánlom, azokból is a gyermeki mondókákat, a népmese stereotip kitételeit és a népdalszövegeket. A közmondásokat. Klasszikus költőink gyermekien egyszerű nyelvű csudálatos alkotásait.

A gyermek nyelve úgyis tudatalatti lelki tartalommal ülepedik az évek mélyén, mire a gyermek megnő. Irigyléreméltó ember válik belőle, ha ez a tudatalatti tartalom azonos a másik két hasonló kollektív-tudatalattisággal. A nép folklorisztikus nyelvvel és a klasszikus nemzeti irodalom tartalmának esztétikailag soha meg nem fejthető (és ezért örökszép) jelképi erejével.

Az óvoda anyanyelvi nevelésének e felé a cél felé kell törnie. Különbözik igaza van Kodály Zoltánnak — „váltott lelkű” kis embereket eresz feljebb az elemi iskolába, az egyetemekre s ki a nagy életbe.